

Câteva contribuții la istoricul cercetărilor orizontului toartelor pastilate din zona deluroasă și montană a Olteniei

Ion Tuțulescu

Key words: *history research, ceramics, Sălcuța IV, Cernavodă I, Bodroghkeresztúr, the sight of the pill shape handle, eneolithic.*

Abstract: *In the present article, there are presented the findings belonging to the sight of the pill shape handle (a Sălcuța IV-Herculane II-III type manifestation). The author of this study reviews the main theories about the appearance and the evolution of this manifestation without any restriction to the geographic space studied, also presenting the findings from the balkan area. Even though, as manifestation it has been identified in the past century, the lack of solid evidence prevented us from tracing a precise evolution of the sight in the hilly and mountain area of Oltenia.*

Cercetările arheologice de la Sălcuța-Piscul Cornișorului¹ din anul 1951 atrăgeau atenția arheologului Dumitru Berciu după două zile de investigații: „Prima impresie este că acest nivel reprezintă o nouă fază a culturii Sălcuța pe care ar trebui să o numim Sălcuța IV. Ceramica acestei etape a intrat într-o fază de degradare față de vremurile bune ale ceramicii Sălcuța”², orizontul cu toarte pastilate fiind pentru prima oară sesizată. Principalele rezultate ale investigațiilor de aici sunt tratate în lucrarea „Contribuții la cunoașterea neoliticului din România în lumina noilor cercetări”, autorul trasând ca arie de răspândire a culturii Sălcuța IV, Oltenia, Banatul, dar și zona de la est de Olt, identificând la Retevoiești ceramică asemănătoare cu cea din stațiunea eponimă³. Tot în rândurile materialului publicat în anul 1961 se încearcă un sincronism cu grupurile înrudite Krivodol, Bubanj și Gumelnița; astfel tabelul sincronismelor era următorul⁴:

- Sălcuța IV-Krivodol IV-Bubanj III-Gumelnița IV.

În același an cu publicarea volumului dedicat cercetării neoliticului din România, Dumitru Berciu susține la Praga, în cadrul unui congres internațional, același paralelism, introducând alți factori, adăugând în discuție contemporaneitatea cu civilizația Vinča sau Cernavodă II⁵:

¹ Cercetările arheologice din așezarea eponimă de la Sălcuța au debutat în anul 1916, coordonatorul săpăturilor fiind Ioan Andrieșescu, abandonate și reluate în anii 1919-1920. În timpul ocupației germane din perioada Primului Război Mondial aici sapă arheologul german C. Schuchhardt în anul 1917; piesele sunt luate și duse la Berlin. Din ambele cercetări nu s-au publicat rezultatele investigațiilor. După cel de-al Doilea Război Mondial, mai exact în anul 1947, cercetările sunt reluate de către un colectiv din alcătuirea căruia făceau parte Hortensia Dumitrescu, Constantin S. Nicolaescu Plopșor și Dumitru Popescu.

² Berciu 1961, p. 309; În sondajul cu numărul IV au fost descoperite nivelele 7-8, corespunzătoare fazelor a, b ale culturii Sălcuța IV.

³ Berciu 1961, p. 129.

⁴ Berciu 1961, p. 107, 112.

⁵ Pătroi 2009, p. 34.

- Sălcuța IV-Krivodol IV-Bubanj III-Gumelnița IV-orizontul timpuriu Cernavodă II (Vinča D, E).

Investigațiile colectivului arheologic de la Verbicioara⁶, coordonate de Dumitru Berciu, duc la descoperirea unor fragmente ceramice tipice manifestării în cauză, emițând ipoteza că așezarea din punctul respectiv este de scurtă durată în raport cu cea de la Sălcuța-*Piscul Cornișorului*.

Obiectivul arheologic de la Băile Herculane-*Peștera Hoșilor* a fost supus investigațiilor arheologice între anii 1954-1955 și 1960-1961 de un colectiv coordonat de Constantin S. Nicolăescu Ploșor⁷. După patru ani, cercetările sunt reluate sub coordonarea cercetătorului Petre Roman (1965-1969). Un prim articol redactat pe baza lor apare în anul 1967: autorul investigațiilor subliniază prezența unui orizont cronologic, fără a-i preciza aria de răspândire, datorită cercetării deficitare⁸. După definitivarea și valorificarea rezultatelor⁹, arheologul bucureștean afirmă existența unui orizont cu o mare întindere, sensul evoluției sale fiind dat de un proces de uniformizare, debutând cu faza târzie a culturii Tiszapolgár și încheindu-se cu pătrunderea comunităților Cernavodă III¹⁰.

În anul 1969 sunt publicate unele reperi cronologice din perioada finală a eneoliticului și epocii bronzului de către Sebastian Morintz și Petre Roman, pe baza tabelului cronologic manifestarea supusă studiului fiind contemporană cu civilizațiile Gumelnița IV și faza târzie a culturii Cernavodă I¹¹.

Demararea cercetărilor arheologice cu caracter de salvare de la Brătești de Sus-*Coasta bisericii* din anul 1972 de către Ersilia Tudor conduc la apariția unui nou aspect cultural, care după opinia cercetătoarei îmbină elemente ale culturilor eneolitice Gumelnița, Sălcuța, îndeosebi Sălcuța IV¹².

În anul 1978, același cercetător Petre Roman face câteva precizări cronologice, semnalând faptul că Cernavodă I este contemporană cu fazele Sălcuța II-IV, iar etapele clasice ale ultimei culturi sunt mai noi decât Gumelnița. Tot acum se menționează că formarea Bodrogkeresztúr este anterioară Sălcuța IV¹³.

Doi ani mai târziu, arheologul bucureștean revine asupra raporturilor dintre orizont și cultura Cernavodă I, subliniind că purtătorii ultimei manifestări vor fi asimilați¹⁴.

⁶ Berciu *et alii* 1957.

⁷ Luca *et alii* 2004, p. 119.

⁸ Roman 1967, p. 12. Autorul menționează că tehnica împunsăturilor succesive trebuie căutată undeva în Europa centrală.

⁹ Roman 1971. Cercetătorul sistematizează descoperirile de la acea perioadă, susținând și ipoteza că vasul globular miniatural descoperit la Traian din mediul cucutenian este străin în mediul Bodrogkeresztúr, acesta fiind preluat din arealul Sălcuța IV. Referitor la aceeași discuție, Vladimir Dumitrescu nu respinge teoria lui Petre Roman, dar atrage atenția lipsei unui teritoriu care ar despărți direct civilizațiile Cucuteni și Sălcuța (Dumitrescu 1981, p. 29).

¹⁰ Sălceanu 2008, p. 7.

¹¹ Morintz, Roman 1969, p. 68.

¹² Tudor 1977, p. 37-54; Sunt găsite de autoare analogii în repertoriul ceramicii ca: străchini larg deschise sau utilizarea ca degresant a nisipului cu pietricele.

¹³ Roman 1978; Sălceanu 2008, p. 9.

¹⁴ Roman 1980, p. 15.

În anul 1981, Petre Roman afirma că evoluția manifestării culturarele supuse studiului se leagă de perioada eneoliticului final și se întinde până la limita inferioară a perioadei de tranziție spre epoca bronzului¹⁵. Tot în același an autorul menționează că elemente de acest tip au influențat mediul cucutenian de la Traian¹⁶.

După un timp, cercetătorul revine asupra acestei afirmații, menționând că Sălcuța IV are ca strămoși fazele clasice ale aceleași culturi, iar aportul ei va duce la apariția culturii Bodrogkeresztúr. Elementele din ultima cultură care se diferențiază de cele din mediul Tisapolgar au fost preluate de la comunitățile sălcuțene¹⁷.

Pentru zona actuală a județului Gorj, un rol important în identificarea unor noi puncte ce aparțin manifestării în cauză îl ocupă articolul redactat de Eugen Comșa în anul 1982¹⁸.

Cercetările arheologice din așezarea de la Ostrovul Corbului-*Botul Cliucilui* (aici se află și necropola de tip Herculane II), sunt publicate de Mihai Simon; cercetătorul semnalează o cantitate importantă de scoică utilizată în pasta ceramicii din nivelul III, considerând-o ca o tehnică preluată din cultura Cernavodă I. Mai mult, prin studierea materialului ceramic (forme, decor), semnatarul studiului identifică analogii în orizontul Sălcuța IV (castroane și oale decorate cu impresiuni alveolate pe buză și margini), avansând ipoteza existenței unui nivel anterior Sălcuța IV de la Piscul Cornișorului, care ar sta la baza acestei faze¹⁹.

Pentru cunoașterea manifestării în cauză, importante sunt cercetările de la Bistreț, comuna Deveselu, punctul *La punți*, unde colectivul format din Sabin Adrian Luca și Gabriel Crăciunescu au descoperit trei locuințe incendiate încadrate cronologic în faza Herculane II²⁰.

Referitor la situația de la sud de Dunăre, din Bulgaria, descoperirile de acest gen sunt grupate în cultura Galatin, prezentate în studiile semnate de P. Georgieva²¹.

Publicarea tezei de doctorat a domnului Sabin Adrian Luca cu referire la cultura Bodrogkeresztúr din spațiul intracarpatic aduce unele lămuriri la stadiul de cercetare de până în anul 1999, problematica sincronismului și contactelor cu orizontul toartelor pastilate rămânând după opinia noastră încă neelucidată pe deplin²². De aceeași părere este și cercetătorul Sorin Oanță²³.

¹⁵ Roman 1981a, p. 242.

¹⁶ Roman 1981b, p. 26.

¹⁷ Roman 1995, p. 17-18.

¹⁸ Comșa 1982, p. 39. Sunt amintite descoperirile din peșterile de la Polovragi și Baia de Fier.

¹⁹ Șimon 1989. Deosebirile dintre materialul de la Ostrovul Corbului și cel de la Piscul Cornișorului constau în lipsa torților pastilate din prima așezare, dar scoica pisată în pasta vaselor își face semnalată prezența în ambele așezări.

²⁰ Luca, Crăciunescu 1992; Crăciunescu 2006.

²¹ Georgieva 1993.

²² Luca 1999. Autorul menționează că finalul manifestării în cauză se datorează culturii cu toarte pastilate-aplicate (p. 47).

²³ Oanță-www.archaeology.ro/so.

Valorificarea științifică a rezultatelor cercetărilor arheologice din Peștera Cauce, județul Hunedoara, de către colectivul coordonat de S. A. Luca, vor aduce o nouă interpretare a orizontului toartelor pastilate și inclusiv a necropolei de la Ostrovul Corbului. Astfel, descoperirile din România sunt incluse în orizontul BSCHP²⁴ (Bodrogkeresztúr - Sălcuța IV - Herculană II-III - Cheile Turzii-Pecica-Șanțul Mare), stabilind faptul că orizontul cu torți pastilate reprezintă faza a III-a și ultima a culturii Bodrogkeresztúr²⁵. Prezentarea principalelor descoperiri aparținând manifestării culturale sunt alcătuite pe variante; cele din Oltenia, și implicit, din zona supusă studiului nostru sunt catalogate în „varianta olteană”. Caracteristicile acesteia din urmă, după opinia cercetătorilor, ar fi lipsa sau apariția foarte rară a ornamentelor realizate prin împunsături succesive, mica varietate tipologică și rarele descoperiri de unelte din cupru²⁶. Referitor la descoperirile de la Traian, colectivul cercetărilor de la Peștera Cauce consideră că vasele de aici pot fi încadrate mai degrabă fazei A-B a culturii Cucuteni, contemporane cu faza finală a Bodrogkeresztúr B, corespunzând nivelului Herculană II – parțial III din Transilvania²⁷.

În anul 2007, Gheorghe Lazarovici și Cornelia Magda Lazarovici, publică cel de-al doilea volum intitulat *Arhitectura neoliticului și Epocii cuprului din România*, aici unificând descoperirile specifice orizontului cu cele ale culturii Bodrogkeresztúr, zona menționată fiind Transilvania²⁸.

2008 este anul în care se va publica teza de doctorat a cercetătorului Ilie Sălceanu, numită Sălcuța IV-Herculană II-III, unde autorul, printr-o muncă laborioasă, strânge majoritatea descoperirilor din România, Grecia, Bulgaria, Serbia, Slovacia²⁹ etc. Pentru definitivarea culturii, Sălceanu propune următoarele etape³⁰:

- Sălcuța IVa - aspectul Galatin al fazei Sălcuța IV;
- Sălcuța IVb (Herculană II)-Bodrogkeresztúr B;
- Sălcuța IVc (Herculană III)-Hunyadi-Halom-Laznany;
- Protocernavodă III-Protoboleraz.

Reluând problematica necropolei de la Ostrovul Corbului, Petre Roman și Ann Dodd-Oprișescu dezbat problematica eneoliticului final, având ca punct principal al studiului descoperirea de aici; menționând că urme de așezări cărora le pot aparține cimitirele de tip Ostrov s-au aflat la Bistreț, Izvorul Bârzei, Herculană-Peștera Hoților, mai multe puncte din nord-vestul Bulgariei, la Hissar în vestul Serbiei și în unele peșteri din Transilvania³¹. Tot în lucrarea de față, autorii aduc argumente prin care ceramica de tip Galatin este identică cu descoperirile de la

²⁴ Luca *et alii* 2004, p. 126-143.

²⁵ Luca *et alii* 2004, p. 116.

²⁶ Luca *et alii* 2004, p. 135-136. În „varianta olteană ” este inclusă și necropola de la Ostrovul Corbului.

²⁷ Luca *et alii* 2004, p. 140-141.

²⁸ Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 259-282.

²⁹ Sălceanu 2008, p. 33-50.

³⁰ Sălceanu 2008, p. 159-160.

³¹ Roman, Oprișescu 2008, p. 78.

Sălcuța-*Piscul Cornișorului*, cele de tip Herculane II-Cheile Turzii, Hissar și Hunyadi-Halom³².

Pentru nordul Olteniei, pe lângă preocupările mai vechi ale părintelui Gheorghe Petre-Govora³³, menționăm o încercare de repertoriere a descoperirilor efectuată de Claudiu Tulugea³⁴.

Vasele cu toarte pastilate descoperite din arealul culturilor Ariușd-Cucuteni, dar și evoluția și cronologia lor sunt tratate într-un articol redactat în anul 2010³⁵ autorii făcând trimiteri și la spațiul Olteniei deluroase și montane.

Studierea culturii Sălcuța în Oltenia este prezentă, în ultima vreme, prin studii publicate de către Cătălin Pătroi, de multe ori cercetătorul menționat făcând trimiteri la orizontul supus analizei noastre³⁶.

Tratarea metalurgiei cuprului în perioada eneoliticului este legată de numele unor cercetători, ca: Alexandru Vulpe³⁷, Cătălin Pătroi³⁸, Constantin Enea³⁹, Ion Mareș⁴⁰, Ion Nania⁴¹ etc. Apartenența topoarelor de tip Jászladány la manifestarea în cauză este problematică, datorită lipsei aproape în totalitate a contextului clar arheologic⁴², dar descoperirile din nord-estul Olteniei⁴³, unde sunt atestate cu predilecție așezări de acest gen, par să atribuie utilizarea lor și în perioada următoare.

Referitor la cercetarea necropolelor aparținând orizontului toartelor pastilate în zona deluroasă și montană a Olteniei, aceasta se rezumă la cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului-*Botul Cliuciului*. Sub forma unor cercetări de salvare, o mare parte din necropola de aici a fost distrusă de formarea lacului de acumulare al Hidrocentralei Porțile de Fier II începând cu anul 1984⁴⁴. Numărul mormintelor studiate în timpul investigațiilor arheologice atinge cifra de 53, un număr de patru

³² Roman, Oprișescu 2008, p. 79-80.

³³ Petre-Govora 1995, p. 14-15.

³⁴ Tulugea 2009; Tulugea 2010, p. 18-25; Omite descoperirile de acest gen din punctul *Cosota-Ocele Mari*.

³⁵ László, Sztáncuj 2010; Reliefează stabilirea unor relații și conexiuni între „mediile sursă” (culturile Bodrogkeresztúr-Herculane II și Hunyadi-Halom-Herculane III), pe de o parte și fazele A-B2 și B1 ale culturii Cucuteni. Referitor la cultura Ariușd autorii precizează sincronismul Ariușd Târziu - Cucuteni A-B – Bodrogkeresztúr - Orizontul toartelor pastilate. Pentru ceștile cu toarte pastilate descoperite în ultimul nivel de la Ariușd prezintă afinități mai degrabă cu vasele etapei mai târzii de tip Herculane III-Hunyadi-Halom.

³⁶ Pătroi 2005; Pătroi 2006; Pătroi 2007; Pătroi 2009; Pătroi 2010; Pătroi 2011; Pătroi 2015.

³⁷ Vulpe 1975, p. 39, 41-42, 45.

³⁸ Pătroi 2006.

³⁹ Enea 2008. Cercetătorul cataloghează topoarele de armă cu brațe în cruce sau de tip Jászladány ca simboluri ale puterii, precizând că descoperirile din Oltenia pot fi puse pe seama relațiilor dintre culturile Bodrogkeresztúr cu Sălcuța evoluată (sau târzie, Sălcuța IV).

⁴⁰ Mareș 2002.

⁴¹ Nania 2000. Arheologul menționează că topoarele cu brațe în cruce ar reprezenta primele unelte pomiviticele din țara noastră.

⁴² Pentru Oltenia singura descoperire într-un context clar arheologic este documentată la Reșca, la baza valului de apărare a unui așezări de tip Sălcuța III.; Vulpe 1973, p. 227.

⁴³ Dumitrașcu, Manea 1978; Petre-Govora 1983, p. 287; Petre-Govora 1995, p. 15.

⁴⁴ Roman, Oprișescu 1989, p. 11.

aparținând cel mai probabil culturii Sălcuța. Astfel, Petre Roman, cercetătorul cel mai îndreptățit să ne prezinte o imagine amplă și coerentă a necropolei, atribuie culturii Sălcuța: M. 57-59, M. 62-63⁴⁵; iar mai nou Cătălin Pătroi: M.17, M.19-23, M.26-29, M. 35-38⁴⁶.

Problematica apartenenței necropolei dela Ostrovul Corbului nu este definitiv rezolvată, existând păreri diferite de încadrare:

- apartenența la orizontul Herculan II;
- apartenența la cultura Bodrogkeresztúr.

Încă de la publicarea primelor sondaje de la Ostrovul Corbului, majoritatea mormintelor erau atribuite orizontului toartelor pastilate și anume fazei Herculan II⁴⁷, menționându-se că principalele componente ale ritualului funerar sunt de origine sau derivație sălcuțeană. Revenind asupra cercetărilor de aici, Petre Roman susține plasarea cimitirului eneolitic într-o fază sau perioadă inițială a fenomenului cristalizat în Herculan II, când Bodrogkeresztúr clasic nu era încă alterat de influențele de tip Sălcuța IV, fapt ce îl separă de viitoarele unități Herculan III-Pecica, stratul inferior – Hunyadihalom – Lažňany⁴⁸. Aderând la aceeași teorie, Sălceanu încadrează necropola în cultura Sălcuța IV-Herculan II-III⁴⁹, fără a stabili un palier cronologic clar.

Cinci ani mai târziu, Sabin Adrian Luca⁵⁰ atribuie descoperirile din zona Ostrovul Corbului în cultura Bodrogkeresztúr, ipoteză consemnată și în publicațiile anterioare⁵¹. Tot la această teorie includem opinia și studiul lui Ann Dodd-Oprișescu care identifică 30 de morminte din cele 53, stabilind pe baza materialului ceramic trei faze evolutive ale necropolei⁵² de tip Bodrogkeresztúr.

Deși în anul 2008 cimitirul eneolitic era plasat la orizontul toartelor pastilate, și anume fazei Herculan II, Petre Roman îl încadrează doi ani mai târziu culturii Bodrogkeresztúr.

Teorii diferite observăm și la modalitatea de încadrare a manifestării culturale:

- o părere diferită este susținută de Mircea Petrescu-Dâmbovița, care o încadrează în

⁴⁵ Roman, Oprișescu 1989, p. 24.

⁴⁶ Pătroi 2010, p. 34-35.

⁴⁷ Roman, Oprișescu 1989, p. 37; Schuster et alii 2008, p. 42.

⁴⁸ Roman, Oprișescu 2008, p. 82.

⁴⁹ Sălceanu 2008, p. 59-61.

⁵⁰ Luca 1994, p. 10.

⁵¹ Luca 1999, p. 36-39; Luca 2006, p. 51.

⁵² Dodd-Oprișescu 2008, p. 101-105; într-o primă fază se observă vasele cu toarte ușor înălțate, vase patrulete, decor în benzi hașurate; a doua fază considerată de cercetătoare „clasică” cuprinde toate elementele specifice culturii Bodrogkeresztúr: oala de lapte, ceștile cu două toarte, vase de suspensie, vase de flori – cel mai elocvent mormânt de aici fiind, după opinia cercetătoarei, M. 22 (după Pătroi 2010, p. 35: M. 22 este atribuit culturii Sălcuța), cu inventar bogat; ultima etapă sesizată la Ostrovul Corbului îl reprezintă M. 38, inventarul constând dintr-un vas globular scund cu câte două toarte pastilate împerecheate și decorat cu împunsături succesive în registre. În ultima fază sesizată aici, olăria Bodrogkeresztúr se lasă contaminată de fenomenul Herculan, începând un „proces de depersonalizare”.

eneoliticul dezvoltat, în categoria culturilor cu ceramică pictată crud⁵³. La acest cercetător eneoliticul este împărțit în 2 faze: eneolitic timpuriu, eneolitic final.

- aceeași teorie și opinie o are și N. Ursulescu care încadrează eneoliticul dezvoltat⁵⁴.
- în lucrarea „Neo-eneoliticul în Transilvania”, cercetătoarea Zoia Maxim o încadrează

în eneoliticul final, denumindu-l „Aspectul Cultural Al Toartelor Pastilate”⁵⁵.

- istoriografia bulgară stabilește că evoluția sa se înscrie în finalul de cupru III. Sălcuța

IV, Herculane II în cuprul final I și Herculane III în cupru final II⁵⁶.

- în lucrarea dedicată arhitecturii cuprului, Lazarovici include alături de cultura

Bodrogkeresztúr, toarte pastilate perioadei mijlocii a epocii cuprului⁵⁷.

Cercetările deficitare, cât și stadiul actual al cercetărilor ridică mari probleme în elucidarea eneoliticului final în zona supusă studiului nostru și nu numai. Dacă acceptăm părerile unor anumiți specialiști cu privire la încadrarea necropolei de aici la un anumit orizont, am remarca veridicitatea parțială sau totală a altora, fapt ce ne-a determinat acceptarea noțiunii de „orizont al toartelor pastilate” care are la bază cele trei mari culturi atestate în zonă sau imediata apropiere: Cernavodă I, Sălcuța, Bodrogkeresztúr.

⁵³ Petrescu-Dîmbovița 2001, p. 155, 166.

⁵⁴ Ursulescu 1998, p. 132.

⁵⁵ Maxim 1999, p. 127.

⁵⁶ Nikolova 1999, p. 88-89, 92-93.

⁵⁷ Lazarovici, Lazarovici, 2007, p. 269-288.

Bibliografie:

Berciu 1961	D. Berciu, <i>Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări</i> , București.
Berciu et alii 1957	D. Berciu, S. Morintz, I. Maximilian, <i>Șantierul arheologic Verbicioara (reg. Craiova, r. Plenița)</i> , Materiale, III, p. 179-187.
Comșa 1982	E. Comșa, <i>Unele date cu privire la descoperirile din epoca neolitică de pe teritoriul jud. Gorj</i> , LITUA II, p. 38-41.
Crăciunescu 2006	Gr. Crăciunescu, <i>The eneolithic settlement of Bistreț, Mehedinți County</i> , Analele Banatului, XIV, 1, 2006, p. 203-209.
Dodd-Oprîțescu 2008	A. Dood-Oprîțescu, <i>Raporturi cronologice între unele culturi eneolitice transilvane și de la sud de Carpați în lumina cercetărilor de la Ostrovul Corbului (perioada până în 1980)</i> , Roman, Oprîțescu, <i>Ostrovul Corbului între Km. fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice</i> , p. 101-105.
Dumitrașcu, Manea 1978	A. Dumitrașcu, Ghe. Manea, <i>Un topor de aramă descoperit la Dobriceni, jud. Vâlcea</i> , SCIV, 29, 3, p. 433-435.
Dumitrescu 1981	Vi. Dumitrescu, <i>Însemnări în legătură cu unele sincronisme</i> , MemAnti, VI-VII, 1974-1978, p. 23-36.
Enea 2008	S. C-tin Enea, <i>Simboluri eneolitice ale puterii. Despre topoarele de aramă cu brațele „în cruce” din România</i> , Rev. Arheologică, IV, 2, p. 5-32.
Georgieva 1993	P. Georgieva, <i>Galatin Culture, The fourth Millenium B.C.</i> Proceedings of the International Symposium, Sofia, 109 – 116.
Lazarovici, Lazarovici 2007	C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, <i>Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România, II, Epoca cuprului</i> , Iași.
László, Sztáncuj 2010	A. László, S. J. Sztáncuj, <i>Vase cu torți pastilate, descoperite în ara Ariușd-Cucuteni. Unele probleme privind evoluția și cronologia culturii Ariușd în sud-estul Transilvaniei</i> , Acta Siculica, p. 171-19
Luca 1994	S. A. Luca, <i>Rit și ritual de înmormântare la cultura Bodrogkeresztúr și la grupul Decea Mureșului în România</i> , Studii de istorie a Transilvaniei. Specific local și deschidere europeană, Cluj-Napoca, p. 9-16.
Luca 1999	S. A. Luca, <i>Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României – Cultura Bodrogkeresztúr-</i> , Alba Iulia.

Luca 2000	S. A. Luca, <i>Répertoire des découvertes de la culture Bodrogkeresztur sur le tertioire de la Roumanie</i> , C. A, XI, I, 1998-2000, p. 305-316.
Luca 2006	S. A. Luca, <i>A short prehistory of Transylvania (Romania)</i> , Heidelberg-Sibiu.
Luca, Crăciunescu 1992	S. A. Luca, G. Crăciunescu, <i>Așezarea eneolitică de la Bistreț</i> , SympThrac. 9, p. 76.
Luca et alii 2004	S. A. Luca, Cr. Roman, D. Diaconescu, <i>Cercetări arheologice în Peștera Cauce, I</i> , Sibiu.
Mareș 2002	I. Mareș, <i>Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României</i> , Suceava.
Maxim 1999	Z. Maxim, <i>Neo-Eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice</i> . Cluj-Napoca.
Morintz, Roman 1969	S. Morintz, P. Roman, <i>Über die cronologie der übergangseit vom äneolithikum zur bronzezeit zur Rumänien</i> , Dacia, N.S, XIII, p. 61-71.
Nania 2000	I. Nania, <i>Prima unealtă pomovitică folosită în țara noastră</i> , Argeșis, IX, p. 15-17.
Nicolova 1999	L. Nicolova, <i>The Balkans in Later Prehistory, Periodization, Chronology, and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia B.C.)</i> , Bar. International Series, 791.
Pătroi 2005	C. Pătroi, <i>Evoluții culturale în neoliticul târziu din Oltenia. Contribuții</i> , Drobeta, XV, p. 5-15.
Pătroi 2006	C. Pătroi, <i>Metalurgia cuprului în cadrul complexului cultural eneolitic Sălcuța-Bubanj-Krivodol</i> , în Drobeta, XVI, p. 87-111.
Pătroi 2007	C. Pătroi, <i>Catalogul așezărilor și descoperirilor aparținând culturii Sălcuța</i> , Drobeta, XVII, p. 17-35.
Pătroi 2009	C. Pătroi, <i>Repere cronologice privind cercetarea culturii Sălcuța</i> , Drobeta, XIX, p. 32-45.
Pătroi 2010	C. Pătroi, <i>Manifestări religioase în cadrul culturii eneolitice Sălcuța</i> , Drobeta, XX, p. 33-52.
Pătroi 2011	C. Pătroi, <i>Elemente noi privind catalogul așezărilor și descoperirilor culturii eneolitice Sălcuța</i> , Drobeta XXI, p. 5-12.
Pătroi 2015	C. Pătroi, <i>Cultura Sălcuța în Oltenia</i> , Craiova.
Petre Govora 1983	Gh. Petre Govora, <i>Un nou topor de cupru din nord estul Olteniei II</i> , SCIVA, 34, 3, p. 287-289.
Petre Govora 1995	Gh. Petre Govora, <i>O preistorie a nord-estului Olteniei</i> , Rm. Vâlcea.
Petrescu-Dâmbovița 2001	M. Petrescu-Dâmbovița, <i>Eneoliticul dezvoltat</i> , M. Petrescu-Dâmbovița, Al. Vulpe (coordonatori), <i>Istoria Românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate</i> , București, p. 154-168.
Roman 1967	P. Roman, <i>Unele probleme ale neoliticului târziu și perioadei de tranziție în lumina săpăturilor de la Băile Herculane – Peștera Herculane</i> , Comunicări, I, Craiova, 1967.

Roman 1971	P. Roman, <i>Strukturänderungen des Endäneolithikums im Donau-Karpaten-Rau</i> , Dacia, XV, p.31-170
Roman 1978	P. Roman, <i>Modificări în tabelul sincronismelor privind eneoliticul final</i> , SCIVA, 29, 2, p. 215-221.
Roman 1980	P. Roman, <i>Substratul cultural al bronzului tracic</i> , Ahar, 1, p. 13-21.
Roman 1981a	P. Roman, <i>Modificări în structura etnoculturală a Europei de sud-est în eneoliticul târziu</i> , SCIVA, 32, 2, p. 241-245.
Roman 1981b	P. Roman, <i>Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului</i> , S.C.I.V.A., 32, 1, p. 21-42.
Roman 1995	P. Roman, <i>Das spätäneolitische Sălçuța IV-Phänomen und seine Beziehungen</i> , Th. D., XVI, 1-2, p. 17-23.
Roman, Opreșescu 1999	P. Roman, A. D. Opreșescu, <i>Interferențe etnoculturale din perioada indoeuropenizării reflectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului</i> , Th-D, X, 1-2, p. 11-38.
Roman, Opreșescu 2008	P. Roman, A. D. Opreșescu, <i>Ostrovul Corbului între Km. fluviului 911-912. Morminte și unele așezări preistorice</i> , București.
Sălceanu 2008	I. Sălceanu, <i>Sălçuța IV-Herculane II-III</i> , Satu Mare.
Schuster et alii 2008	Cr. Schuster, R. Kogălniceanu, Al. Morintz, <i>The Living and the Dead. An analysis of the relationship between the two worlds during Prehistory at the Lower Danube</i> , Târgoviște.
Șimon 1989	M. Șimon, <i>Așezarea sălcuțeană de la Ostrovul Corbului, jud. Mehedinți</i> , SCIVA, 40, 2, p. 107-145.
Tudor 1977	E. Tudor, <i>Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brătești „Coasta bisericii”, județul Dâmbovița)</i> , SCIVA, 28, 1, p. 37-54
Tulugea 2009	Cl. A. Tulugea, <i>Câteva contribuții la istoriografia preistoriei nordului Olteniei</i> , LITUA, XII, p. 7-34.
Tulugea 2010	Cl. A. Tulugea, <i>Repertoriul arheologic din nordul Olteniei (Neolitic, Eneolitic)</i> , Buridava, VIII, p. 16-28.
Ursulescu 1998	N. Ursulescu, <i>Începuturile istoriei pe teritoriul României</i> , Iași.
Vulpe 1973	A. Vulpe, <i>Începuturile metalurgiei aramei în spațiul carpato-dunărean</i> , SCIVA, 24, 2, p. 217-237.
Vulpe 1975	A. Vulpe, <i>Die Äxte und Beile in Rumänien II</i> , PBF, IX/5.